

Cennerné Wilhelmb Gizella:

Báthory Zsigmond moldvai hadjáratának egykorú grafikus emlékei

Az önálló erdélyi fejedelemség megszervezését, vagy legalábbis külpolitikai orientációjának megmésztését, és a Habsburgok vezette törökellenes szövetségbe való bevonását a bécsi udvar a 16—17. század folyamán ismételt megkísérelte. E törekvéseiket a 16. század végén koronázta a legnagyobb eredmény, amikor Báthory Zsigmond fejedelem szövetségi hadműveletei és győzelmei a „hosszú háború” középső szakaszának döntő sikereit jelentették. Az események Habsburg és birodalmi szempontú értékelése természetesen a korabeli sajtó és az illusztrációs művészet termékein is lemérhető. Értekezésünk célja Báthory Zsigmond moldvai hadjárata európai fontosságának és visszhangjának vizsgálata az egykorú ikonográfiai források alapján.¹

Nyugat-Európa grafikus művészei voltaképpen csak Bécs 1529-es ostroma óta mutattak a török háborúk eseményei iránt komoly érdeklődést.² A mohácsi csatáról is maradtak fenn ugyan rőplap-illusztrációk, ezek azonban nem törekedtek a valóban lefolyt események visszaadására, hanem megelégedtek a törökök és keresztények összecsapásának sematikus ábrázolásával.³ A század 40-es éveiben Buda körül folyó harcokról nagyméretű, több dúcrol nyomott lapok jelentek meg, Erhard Schön és Virgil Solis alkotásai.⁴ Szigetvár 1566-as ostromáról már számos német, olasz és francia grafikus ábrázolás ismeretes.⁵ Zrínyi Miklósnak, a vár hősi védőjének arcképét az olasz Niccolo Nelli és a nürnbergi Mathias Zündt örökítette meg a katasztrófa évében.⁶ A korabeli vitézi énekekben is dicsőített várpalotai kapitány, Thury György lovas képe, német fametsző művén, Miksa császár és Schwendi Lázár között jelenik meg.⁷ A század második harmadában megerősödő érdeklődés azután

hatalmas méretekben bontakozott ki a 90-es években meginduló török háborúval kapcsolatban.

1593-ban ugyanis kitört a 15 éves török háború Bécs és a porta között. Báthory Zsigmond, Erdély ifjú fejedelme szakított országa hagyományos politikájával, megtagadta a szultántól a kért fegyveres segítséget és tárgyalásokat kezdett Rudolf királlyal. A politikai közeledést családi kapcsolattal is megerősítették. A fejedelem nőül vette Károly stájer főherceg leányát, Mária Krisztiánát. A két ország közötti szövetséget 1595. január 28-án írták alá, az ünepélyes házasságkötésre ez év augusztus 5-én, Kolozsvárott került sor.⁸ Báthory Zsigmond egyidejűleg törökellenes szövetséget készített elő Moldva és Oláhország vajdáival.⁹ Ezzel a lépéssel az oszmán birodalom keresztény hűbéres államainak politikailag és hadászatiilag fontos egységét érte el.

Az erdélyi csapatok már 1595 tavaszán megkezdték előnyomulásukat a temesi tartományban. Vezérük, Borbély György, a nemrég kinevezett karánsebesi bán több fontos erősséget foglalt el.¹⁰ Borbély György a későbbiekben is eredményesen harcolt a törökök ellen, így nem csodálkozhatunk, hogy egy 1598-as nürnbergi röplap címdoldalát arcképével díszítették.¹¹ A török háborúk kismemesi származású hadvezéreit csak különleges érdemek jutalmával érte ez a megtiszteltetés, amire Borbély György méltán rászolgált.

Az év első felében Mihály moldvai vajda is sikeres hadműveleteket folytatott balkáni területen és a korabeli jelentések arról is szólnak, hogy a bolgárok is keresték Báthory Zsigmond szövetségét.¹² A török birodalom tekintélyének ilyen rohamos csökkenését Szinán nagyvezér nem nézhette tétlenül. Hatalmas sereggel indult Mihály vajda és Báthory ellen és Ghiurghiu közelében hidat veretett a Dunán csapatai átszállítására.¹³ A hidépítés munkáját Theodor de Bry frankfurti rézmetsző és kiadó 1596-ban megjelent „Pannoniae Historia Chronologica...” c. művében mutatja be.¹⁴ A mester nemcsak a török hadsereg nagy létszámát, hanem mérnöki segédcapatainak ügyességét is ki akarta emelni illusztrációin, hogy ezáltal a keresztények későbbi győzelmét még jelentősebbé tegye. A rézkarc emellett az egykorú ácsmesterség munkamódszereibe is bepillantást nyújt.

Mihály vajda és erdélyi segédcapatai a törökök támadását Kalugrajin falu közelében várták be. A csatát a keresztények nyerték meg s Mihály vajda egy nagyméretű török zászlót is zsákmányolt.¹⁵ Egy nürnbergi röplap bemutatja a török zászlót abban a sátorban, amelyben a török táborban őrizték.¹⁶ A német fametsző valószínűleg keveset tudott a török szokásokról, így a zászlót a nyugaton szokásos formában ábrázolta. Miután az írásos adatok,

mint a próféta zászlaját említik a zsákmányt, a mester Mohamed arcképével díszítette a hadijelvényt annak ellenére, hogy az iszlám-ban tilos az emberi alak ábrázolása. A zászlót egyébként a korabeli magyar történeti elbeszélő költészet — így Szőlősi István históriás éneke — is említi.¹⁷

Mihály vajda, bár Kalugrajinnál győzelmet aratott, nem tudta magát tartani a török hadsereg túlerejével szemben. Ezért Tergovistye és Bukarest kiürítése után a Kárpátok alá húzódtott vissza. Báthory Zsigmond már a lakodalmi ünnepségek alatt megtette az előkészületeket a Szinán elleni hadjáratra. Október 3-án serege élén átlépte az Erdély és Moldva közötti határt és az akkori főváros, Tergovistye felé nyomult előre. Október 16-án ért falai alá és kétnapos küzdelemmel vette be.¹⁸ Az írott források szerint Szinán nem várta be ellenfelét, hanem a várost Hasszán pasa parancsnoksága alatt hátrahagyva Bukarest irányában vonult vissza.¹⁹ Egy nürnbergi röplap illusztrációján sátor belsejében láthatjuk Báthory Zsigmondot a fogságba esett Hasszán kihallgatása közben.²⁰

Tergovistye ostromát és bevételét több művész örökítette meg. Az előbb idézett nürnbergi röplap metszője tömegeket felvonultató, mozgalmas kompozíción adja elő a történeteket.²¹ Balra látható a fallal körülvelt város, utcáin a török sereg sátraival. A képtér jobb felén a keresztény tábort ábrázolta a rajzoló. A háttérben sziklás hegyorom emelkedik. A számjelmagyarázat alapján a város bevételét, Szinán visszavonulását és fosztogató török csapatokkal törtért összecsapást láthatunk egyidejűleg a metszeten. A kiemelten ábrázolt fekete sas a győzelem előjele, mert az elbeszélés szerint a török táborból szállt Báthory sátrára. Ugyanilyen szerencsét hozó jelentősége volt a képen látható üstökösnek is.

Theodor de Bry említett művében Tergovistye visszavívását is bemutatta, éppen a nürnbergi fametszet alapján. Bry, a maga nemében kitűnő grafikus, természetesen nem követte minden részleteiben előképe zsúfolt kompozícióját.²² A csata fontos momentumait összefogottabban hangsúlyozó rézkarcán azonban megtartotta a nürnbergi röplap-metszet jelmagyarázatának sorrendjét és szövegét. (19. kép). Ugyanezt az eseményt örökítette meg, most már Bry alapulvételével Hans Sibmacher, sógorának, Hieronymus Orteliusnak 1602-ben megjelent művében. A könyv illusztrációinak fekvő téglalap formátumához alakított műve elrendezésében még levegősebb és áttekinthetőbb lett.²³ Ortelius könyve számos új kiadást élt meg,²⁴ így ezt tekinthetjük Tergovistye ostroma legelterjedtebb ábrázolásának.

Olasz nyelvterületről, Velencéből is ismeretes grafikai lap a moldvai hadjárat első sikeréről. 1597-ben jelent meg Giacomo Franco

kiadásában a „Teatro delle piu moderne impresi de guerra fatte si nell' Vngheria . . .” c. rézkarcgyűjtemény. A kiadó egyben grafikusművész is volt, de a jelen sorozat lapjain csak a „Franco forma” szignatúra olvasható. Így ezek a csata- és ostromképek csupán műhelymunkáknak tekinthetők. Az olasz grafikushoz természetesen közelebb áll a monumentális komponálási mód, nem zsúfolja össze a csoportokat, hanem széles képtérben ábrázolja az eseményt. Középpütt foglal helyet maga a város, mely jellemző módon, enyhén keleties jellegű reneszánsz épületekből áll. A háttérben harcoló nagyobb csoportok ellensúlyozására a csata menetét figyelő repoussoir figurákat, köztük Báthory Zsigmond lovas alakját, helyez el az előtérben.²⁵ Franco 1596-ban megjelent portrészorozatában (Ritratti dei piú valorosi Capitani . . .) külön lapot szentelt Báthory Zsigmondnak. A portré háttérében látható városkép, mely előtt csapatok küzdenek, hasonlatos Tergovistye fenti ábrázolásához.²⁶ Franco tehát csataképénél hasznosította a korábbi portrészorozat háttérének kompozicionális elemeit.

Tergovistye bevétele után Báthory Zsigmond üldözőbe vette a Duna felé visszahúzódó Szinánt és seregét. A döntő csata nem messze a törökök hídjától folyt le, s a megvert oszmán had ezen át próbált menekülni. Theodor de Bry művének a moldvai hadjáratral foglalkozó harmadik ábrázolása a törökök fejvesztett tolongását mutatja.²⁷ Giacomo Franco rézkarca viszont az egész csataterre kiterjed.²⁸ A velencei mester az írásos források és jelentések alapján ábrázolta a két sereg összecsapását. A Báthory vezette keresztény és a Szinán vezette török sereg a Duna túlsó partján küzd, a hídon török lovasok próbálnak menekülni, az innenső parton a még épségben átért seregrészek gyülekeznek. (20. kép)

A Ghiurghiu melletti megsemmisítő győzelemnek más olaszországi emléke is ismeretes. Báthory Zsigmond Rómában, Alitenius Gatti és Giovan Antonio Pauli kiadásában megjelent rézmetszetű lovas portréja.²⁹ Gatti nevét eddig csak, mint díszítő ornamentikametszőt tartotta számon a szakirodalom.³⁰ A háttérében folyó partján dülő csatát bemutató lendületes lovas portrén Báthory Zsigmond fejedelem arcvonásai a szokottnál jóval fiatalabbak, puhábbak. (21. kép). Az olasz grafikus nyilván nem metszet-előkép után dolgozott, hanem feltehetőleg korábbi, élet után készült portré állott rendelkezésre. Talán a firenzei udvar őrzött meg egy miniatúrát 1592-ből, amikor Báthory a herceg hűgát feleségül kérte,³¹ és a kor szokása szerint elküldte képmását jövődő menyasszonya részére.

Bartholomeus Keppeler augsburgi grafikus félalakos profilportréja művészileg sokkal szerényebb mértéket üt meg.³² Az arc-típus, a beállítás és a fegyverzet egy másik augsburgi mester, Domi-

nicus Custos közvetítésével került az erdélyi pénzekről a grafikába.³³ Háttérben Ghiurghiu vára, a fejedelem mellett a Tergovistye ostrománál szerepelt fekete sas látható. (22. kép).

A ghiurghiu-i győzelemmel fejeződött be az 1595-ös hadjárat, s egész Európa a harcok sikeres folytatására készült. Az érdeklődés nemcsak Báthory személyének szült, hanem az országnak is, melyen uralkodott. 1596-ban több erdélyi térkép látott könyvmellékletként napvilágot. Giacomo Lauro Rómában,³⁴ egy ismeretlen német mester Kölnben karcolja rézbe Transilvania mappáját³⁵ Johannes Honterusnak Zsámboki János udvari történétirótól átdolgozott műve alapján. Ugyanerre a forrásra megy vissza Dominicus Custos hasonló tárgyú lapja is, amelyet a fejedelmi pár arcképe és a győzelem allegóriája díszít.³⁶ Custos nem elégedett meg csak az ábrázolással, és rövid történeti, földrajzi és néprajzi szöveggel látta el művét. Elkészítette Moldva és Oláhország térképét is az előbbi lap párdarabjaként, Báthory és Rudolf arcképével.³⁷ Az allegorikus díszítés az akkori Európa hő óhaját tolmácsolta, a török címert tartó „Nequitia” elűzését. Mindkét térkép ajánlása Octavianus Secundus Fuggernek szól kettős minőségben: mint a művész mecénásának és mint a háború jelentős anyagi támogatójának.

Custos Moldvát és Oláhországot ábrázoló térképe az ugyan-csak Augsburgban dolgozó Alexander van der Mair nagyméretű lapját vette mintául.³⁸ Mair alkotásán a tudományosan száraz geográfiai ábrázolást a kompozíció járulékos részeiben a manierizmus gazdag ornamentikája és antikizáló megjelenítésmódja kíséri. A rézkarc alsó jobb sarkában látható archaizáló diadalív feliratai az ifjú fejedelmet dicsőítik, s az építmény tetején lovas alakja imperátorként jelenik meg. A diadalív rajzán, az antik művészet intenzív tanulmányozása mellett az is látszik, hogy a manierista művész nem akarta mindenben követni előképeinek monumentális egyszerűségét, s meglehetősen túlhalmozta dekoratív elemekkel a kompozíciót. A római viseletbe öltözött, fején babérkoszorút viselő ifjú hadvezér felágaskodó lova előtt pajzsát feje fölé tartó török harcos fekszik a földön. A két figura elrendezése Leonardo lovasszobor-tanulmányaihoz igazodik. A mögöttük látható fegyvercsoportozat viszont megbontja az architektúra és a szobrok egységét s az ünnepies alkalmakra emelt ideiglenes díszítő-alkotmányok túlzásúfolt elrendezését utánozza. (24. kép).

A Ghiurghiu melletti győzelem után 1596-ban és 1597-ben kisebb, egymástól elszigetelt hadműveletek folytak ugyan még Erdélyben és Moldvában, de az újabb nagy diadal elmaradt. Az 1596-ban lezajlott mezőkeresztesi csata szerencsés kezdet után tragikus bukással végződött.³⁹ Giacomo Franco rézkarcgyűjteményének egyik

lapja az egyesült császári-erdélyi sereg felállítását mutatja az ütközet előtt hadvezéreivel, Miksa főherceggel, Schwarzenberggel, Teuffenbach-hal, Pálffy Miklóssal, Báthory Zsigmonddal és Király Alberttel az élen.⁴⁰ Az 1596/97-es év sikeres balkáni hadműveleteiről — így a hajdúk 1596 májusi nikopolisi előnyomulásáról,⁴¹ Mihály vajda török flottilla elleni augusztusi rajtaütéséről,⁴² vagy novemberi, Borbély Györggyel közösen végrehajtott, és a téli pihenőre hazatérő török csapatokat megsemmisítő vállalkozásáról⁴³ már csak írásos források maradtak fenn ugyanúgy, mint az egyesült erdélyi-moldvai-oláhországi seregek 1597 áprilisában a janicsárok felett a Duna mellett aratott győzelméről.⁴⁴

Báthory Zsigmond hadjáratainak képes emlékei sorában a kor kuriózum iránti érdeklődéséből fakadó, ún. „torzalak-ábrázolás” sem hiányzik. A fejedelem különleges tatár foglyainak képe német és olasz változatban is előfordul.

Johann Caspar Lavater fiziognómiai rajz-, és metszetgyűjteményének a Zürichi Központi Könyvtárban őrzött állagainak feldolgozása során tisztázódott e képtípusok ikonográfiai és művészeti forrása.⁴⁵ Egy 1596-ban német és francia nyelvű felirattal megjelent, s jelenleg Bukarestben őrzött szignálatlan metszeten együtt szerepel a tatár kapitány és a közkatona, mindketten Báthory Zsigmond foglyai. A zürichi gyűjtemény Dominicus Custostól szignált, s a 16—17. század fordulóján keletkezett karikatúrasorozatában a tatár kapitány képének felirata megegyezik előképével, a bukaresti metszettel. A tatár közkatona vonásait pedig egy felirat nélküli lapon láthatjuk viszont az említett együttesen belül. Custos sorozatának Prágában őrzött, második állapotot mutató példányai között ez utóbbi már mint „F(rau) Grvniacola” szerepel, tehát időközben, talán hosszú hajviselete miatt nőnek gondolták. A harmadik, bár töredékes előfordulása az Orsz. Széchényi Könyvtár egy konvolútumában ismeretes. A főként Custos-metszetportrékat tartalmazó kötet tatár kapitány (23. kép) ábrázolásán a korábban idézett felirat olvasható,⁴⁶ a közkatona viszont közelebbi megnevezés nélkül szerepel.⁴⁷ Gót betűs tintafelirat jelzi az extrém orvosi esetnek is beillő tatár közkatona-fejet,⁴⁸ amely a zürichi sorozatban, mint névtelen karikatúra, Prágában viszont, mint „H. von vnd Tzv Kroff” szerepel. Az egyes sorozatok darabjainak méreteit összehasonlítva elkerülhetetlen a feltevés, hogy a Széchényi Könyvtárban őrzött anyagban nem a zürichi sorozat levonatainak egy töredékét sejtethetjük-e, amire azonban csak a közvetlen összehasonlítás adhatja meg a választ. Custos lapjait követik a Franco-műhely tatár kapitányt⁴⁹ és nővérét⁵⁰ bemutató, s félalakká kiegészített metszetei is.

Báthory Zsigmond moldvai hadjáratának egykorú ábrázolásai arról a nagy várakozásról beszélnek, amellyel egész Európa a fiatal fejedelem cselekedeteit figyelte. Az írott és képes források lelkes hangja, a dokumentumok változatossága és nagy száma annál szomorúbban érinti az utókort, mert tudjuk, hogy a pillanatnyi eredmények adta előnyökre nem következett céltudatos folytatás, s történelmünk pozitív hősei és mozgalmi korántsem élvezték koruk ilyen megbecsülését. A tárgyalt anyag a mai embernek elsősorban azért érdekes, mert a magyar vonatkozású képi publicisztika első virágkorát rögzíti.

JEGYZETEK:

1. A „10. Österreichischer Historikertag” alkalmával 1969-ben, Grazban megtartott előadás magyar nyelvű, s újabb adatokkal kibővített változata.
2. *Sturminger, W.*: Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerungen Wiens 1529 und 1683. Graz—Köln, 1955. 337—349.
3. *Apponyi A.*: Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. I. München, 1903. 153—154. III. München, 1925. 110—111.
4. *Rózsa Gy.*: Budapest régi látképei. Bp. 1963. 37—38., 327—328.
5. *Cennerné Wilhelmb G.*: A Zrinyi-család törökellenes harcainak ábrázolása a XVI—XVIII. század képzőművészetében. Szigetvári-Emlékkönyv. Bp. 1966. 346—351.
6. *Cennerné Wilhelmb G.*: Magyarország történetének képeskönyve. I. 896—1848. Bp. 1962. 95.
7. *Cennerné Wilhelmb G.*: i. m. 1962. 97., 338.
8. *Szádeczky L.*: Báthory Zsigmondné, Bp. 1883. 8.
9. *Szilágyi S.*: Carillo Alfonz diplomáciai működése. Bp. 1877. 15.
10. *Szamosközy I.*: Történeti maradványai. Kiadta: Szilágyi S. Bp. 1880. 55.
11. OSzK. App. H. 634. sz. — fametszet, képméret: 9,4x7,8 cm.
12. *Historicae Relationis Continvatio...* Wallstatt, 1595. 91—92.
13. *Szamosközy I.*: i. m. 54.
14. MTKcs. Ltsz.: 4001. T. — rézkarc, képméret: 10,7x14,3 cm. Megjelent a szövegben említett műben, a 106. lapon.
15. *Szamosközy I.*: i. h. Sybenbürgische, Crabatiscche, Vngerische vnd Türkische Handlung... Nürnberg, 1595. A f. ij. fol.
16. OSzK. Röplapgyűjtemény. 371. sz. — fametszet, lapméret: 12,8x10,8 cm. — Megjelent a fenti jegyzetben idézett műben.
17. Régi Magyar Költők Tára. XVII. század. 1. Bp. 1959. 66.
18. *Sybenbürgische Chronica vnd Kriegszhändel zu Wasser vnd Lande...* Wallstatt, 1596. 45., 48—49.
19. F. i. m. 46—47.

20. OSzK. Röplapgyűjtemény 387. sz. — Fametszet, Képméret: 7,6x10,5 cm. — Megjelent: *Neue Sybenbürgische Victoria*, ... Nürnberg, 1596. B iij/v. fol.
21. OSzK. Röplapgyűjtemény. 387. sz. — Fametszet, képméret: 13,8x10,6 cm. — Megjelent: a fent idézett mű A/4. lapján.
22. MTKcs. ltsz: 4002. T. — rézkarc, képméret: 10,5x14,7 cm. — Megjelent: *Pannoniae Historia Chronologica* ... Francoforti, 1596. 112.
23. MTKcs. ltsz: 900. T. — rézkarc, 16,8x27,3 cm. — Megjelent: *Hieronymus Ortelius: Chronologia Oder Historische beschreibung aller Kriegsempörungen* ... Nürnberg, 1602. 97.
24. *Rózsa Gy.*: Régi magyar csataképek. Bp. 1959. függelék.
25. OSzK. App. H. 612. sz. — Rézkarc, lapméret: 13,3x20,2 cm. — Megjelent: *Teatro delle piu moderne impresi de guerra fatte si nell' Vngheria ... Venetia*, 1597. 20.
26. OSzK. Apponyi-metszet 417. sz. — Róma, Gabinetto Nazionale delle Stampe. Ltsz: 26. L. 19. 1026. — Rézmetszet, lapméret: 20,2x13,5 cm. — Megjelent: *Ritratti dei piu valorosi Capitani* ... Venetia, 1596.
27. MTKcs. Ltsz: 4003. T. — Rézkarc, képméret: 10,8x14,7 cm. — Megjelent: *Pannoniae Historia* ... Francoforti, 1596. 121.
28. OSzK. App. H. 612. sz. — Rézkarc, lapméret: 13x19,5 cm. — Megjelent: *Teatro delle piu moderne impresi* ... Venetia, 1597. 15.
29. MTKcs. Ltsz: 749. — Rézmetszet, lapméret: 27,6x21,9 cm.
30. *Thieme, U.—Becker, F.*: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. I. Leipzig, 1907. 292.
31. *Szamosközy I.*: i. m. 24.
32. OSzK. Apponyi-metszet 32. sz. — Színezett fametszet, lapméret: 38,7x26,4 cm.
33. *Cenner—Wilhelmb G.*: F. A. XVIII. 233—234.
34. OSzK. RMK. III. 879. sz. — Rézkarc, képméret: 18,3x24,2 cm. — Megjelent: *Reichersdorff, Georgius: Transsilvaniae Olim. Daciae. Dictionae Descriptio* ... Romae, 1596.
35. OSzK. App. H. 591. sz. — Rézkarc, képméret: 20,9x24,8 cm. — Megjelent: *Fumée, Martin: Historia von den Empörungen* ... Cölln, 1596.
36. *Cenner—Wilhelmb G.*: F. A. XVIII. 234—235.
37. *Cenner—Wilhelmb G.*: m. f. 235—236.
38. OSzK. Apponyi-metszet 126. sz. — Rézkarc, lapméret: 51,4x99,2 cm.
39. *Komáromy A.*: HK V. Bp. 1892. 28—67., 157—180., 278—298.
40. OSzK. App. H. 612. sz. — Rézkarc, lapméret: 16,7x22,4 cm. — Megjelent Franco idézett sorozatában az 5. lapon.
41. *Vngerischer und Siebenbürgischer Kriegshändel* ... Franckfurt, 1596. 35.
42. *Continvatio: Vngerischer und Siebenbürgischer* ... Franckfurt, 1597. 10.
43. *Continvatio: Vngerischer und Siebenbürgischer* ... Franckfurt, 1597. 39—40.
44. *Continvatio: Vngerischer und Siebenbürgischer* ... Franckfurt, 1597. 12.

45. *Solar, G.*: Eine unbekannte Folge deutscher Kupferstich-Karikaturen aus der Zeit vor 1600. *Klny., Pantheon, XXXI./1.* 32—39.

46. OSzK. App. H. 2584. sz. — Rézmetszet, képméret: 15,7x11,9 cm. — Felirata: AIN TARTER, SO DER FÜRST VO SIBENBIRGER MIT. MER ANDERE. GEFANGEN HAT.

47. OSzK. App. H. 2584. sz. — Rézmetszet, képméret: 15,9x12,1 cm.

48. OSzK. App. H. 2584. sz. — Rézmetszet, képméret: 16,2x12,9 cm. — Gót betűs felírás tintával: Ein Tarttar, Welches der Fürst in Sybenbürgen Anno 1595 gefangen hatt.

49. MTKcs. Ltsz: 57.152. — Rézmetszet, képméret: 19,8x13,4 cm. — Felirata: CAPITANO DE TARTARI PRESO DEL SER.^{mo} PRENCIPE DI TRANSILVANIA.

50. MTKcs. Ltsz: 57.153. — Rézmetszet, képméret: 20,6x12,8 cm. — Felirata: LA SORELLA DEL CAPITANO DE TAR— TARI CHE FV PRESO DAL SE.^r PRINCIPE di Transilvania.

Die zeitgenössischen graphischen Darstellungen des Moldaufeldzugs von Sigismund Báthory, Fürsten in Siebenbürgen

Die erweiterte ungarische Fassung, des am X. Österreichischen Historikertage gehaltenen Referates behandelt die graphischen Darstellungen des Moldaufeldzugs im Jahre 1595, als den europäischen Wiederhall der Ereignisse.

Siebenbürgen, das der Pforte Tribut zahlende, unabhängige, protestantische Fürstentum des 16.—17. Jahrhundert in Ostungarn, war immer ein begehrtes Territorium der Machtbestrebungen der kaiserlichen Regierung. Die Änderung deren türkenfreundlichen Aussenpolitik und das Beitreten zur türkenfeindlichen Liga wäre auch als wertvoller Erfolg zu betrachten. Am Ende des 16. Jahrhunderts, während des 15 jährigen Türkenkrieges, brach der junge Fürst Báthory mit dem Osmanenreich, bot seine Hilfe den christlichen Waffen, Waffen an schloss ein Bündnis mit der vorher ebenfalls als türkische Vasallenstaaten geltenden Moldau und der Walachei, und besiegte im Oktober 1595 den greisen Grosswesir Sinan bei Ghiurghiu.

Der siegreiche Feldzug wurde in Relationen, Flugschriften und graphischen Werken gefeiert. Unter den Ereignissen war die Einnahme von Tergovist, der damaligen Hauptstadt der Moldau, und der Sieg bei Ghiurghiu das wichtigste. Von der Belagerung von Tergovist ist als ältestes Blatt eine Holzschnitt-Illustration in einer Nürnberger Flugschrift erhalten. Alle späteren Darstellungen — so die Radierung von de Bry aus dem Jahre 1596 (19. Bild), und diejenige von Hans Sibmacher im Ortelius-Band des Jahres 1602 — nehmen deren Anordnung, Numerierung und Zeichenerklärung zum Muster. Der Nürnberger Graphiker hatte noch eine, sonst nirgends vorkommende Darstellung in den Text eingefügt: den Fürsten Báthory beim Verhör des türkischen Kommandanten von Tergovist. In Venedig, in der Werkstatt von Giacomo Franco ist auch eine die monumentalen Kompositionsprinzipien der Renaissance nachbildende, und in der Darstellung der Siedlung stark idealisierende Radierung entstanden.

Des Sieges von Ghiurghiu gedachte Theodor de Bry ebenso, wie die früher erwähnte italienische Werkstatt. Voriger hatte nur die Flucht auf der Brücke über der Donau, letztere doch die Begebenheiten der Schlacht dargestellt. (20. Bild.)

Unter dem Einfluss der Siegesnachricht sind auch sämtliche Bildnisse des Fürsten Báthory entstanden. Der schwungvollen Reitergestalt eines römischen Künstlers (21. Bild), steht die Halbfigur des Augsburger Briefmalers Bartholomäus Keppeler gegenüber. (22. Bild.) Gesichtstyp und Anordnung sind durch Vermittlung des ebenfalls Augsburger Dominici Custodis von den Silberthalern von Báthory entnommen. Im Hintergrunde steht die Festung Ghiurghiu, an der Seite des Fürsten der schwarze Adler, der während der Belagerung von Tergovist vom türkischen Lager glückverheissend auf das Zelt Báthory's hinüberflog.

Ein zweites Reiterbildnis des Fürsten in antiker Kleidung ist auf dem Beiwerke der von dem Augsburger Künstler Alexander van der Mair gestochenen Landkarte der Moldau und der Walachei angebracht. (24. Bild.) Das nach den Studien von Leonardo entworfene Reiterstandbild nimmt auf einem mit den Fürsten lobenden Devisen geschmückten Triumphbogen Platz. Dieses Blatt ist nicht die einzige geographische Aufnahme, die die landschaftlichen Begebenheiten von Siebenbürgen, der Moldau und der Walachei dem sich dafür Interessierenden vorführte. Der Italiener Giacomo Lauro, der Augsburger Dominicus Custos schufen ebenfalls Landkarten nach früheren Stichen, und letzterer fügte auch eine kurze geographische, geschichtliche und ethnographische Beschreibung der Länder hinzu.

Die den Flugschriften beigegebenen Illustrationen beschränken sich nicht nur auf die vorher erwähnten Darstellungstypen, sondern sie führen zur Befriedigung der Sensationslust des damaligen Publikums auch Kuriosa vor. Ein Nürnberger Holzschneider zeichnete die vom Woiwoden der Moldau, Michael erbeutete türkische Hauptfahne, und zwar nach den Sitten des Westens, und den religiösen Vorschriften des Islams gegensätzlich, mit dem Bildnis des Propheten Mohammed geziert. Die in Augsburg und in Venedig herausgegebenen und nach den in der Züricher Zentralbibliothek aufbewahrten Karikatur-Vorlagen von Dominicus Custos gestalteten Abbildungen der von dem Fürsten gefangenen Tatarenkrieger sind von den Wundermensch-Darstellungen der Bildniskabinette des Zeitalters beeinflusst. (6. Bild.)

Während der Betrachtung der hinsichtlich der Kunstgattungen mannigfachen, und in der Hinsicht des künstlerischen Niveaus qualitätsvollen Dokumente müssen wir es aufrichtig bedauern, dass der Erfolg einen so krankhaft wankelmütigen Menschen, wie Fürst Báthory es war, begleitete. Für den Fachmann gibt aber das Studium dieses noch immer nicht gewürdigten Zeitalters den Begriff der Anfänge vom modernen Verbreiten zeitgenössischer politischer Ereignisse in Wort und Bild.